

ЧИВ. БИБЛ
В. Ђ. Б. 3122

ИЗ СРПСКЕ ПРОШЛОСТИ

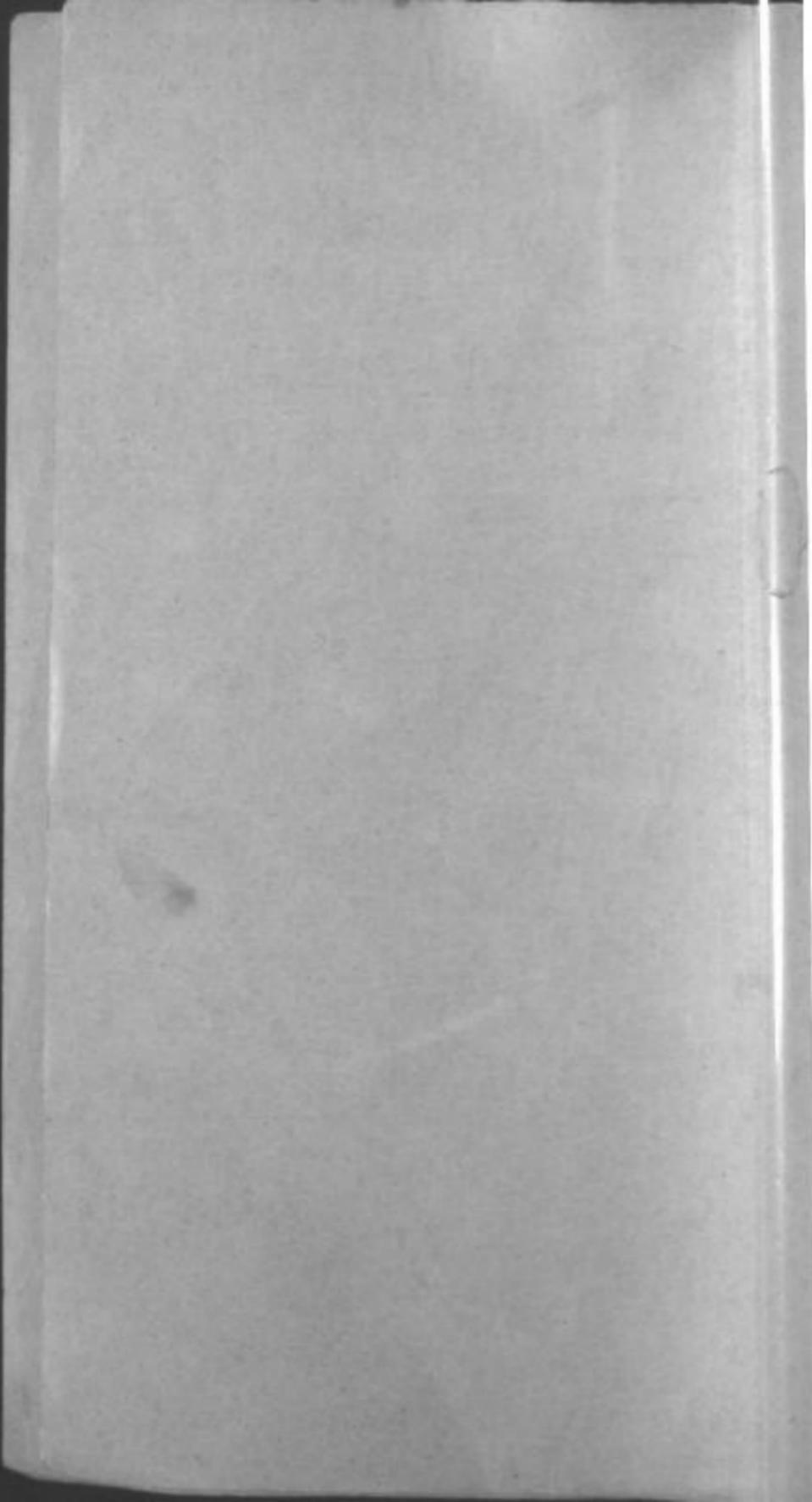
І.

П. М. КРАЈИНОВИЋ

У ГОСПИЋКУ
СРПСКА ШТАМПАРИЈА
1904.

Библиотека
ЈОДЕ ВУЈИЋ
у Сенти

²⁾Хрвацки писац, покојни Радослав Лопашић, написао је још године 1879. ово: „Došavši Mušicki u gornju Hrvatsku stao je uvađjati različite reforme u školi i crkvi, po-

³⁾. Расправица ова намијењена је била скромном кругу „Србин“-овијех читаваца, зато је и називала у његовом подниску. Овдје је доносијим отпечатак из „*Историју са новијем податцима*“, да је попутим и онијем, који би жтјели, можда, да учине сличне екскурзије по дебелијем књигама хрвацких писаца — онијех, који су писали и пишу о прошлости хрвацкој и нуагредно о српској. Ја не сумњам, да они српски писци, који пребиру по прошлости нашета народа, много би обилатији сабрали бир на таквијем екскурацијама, него ли што могах ја из ове забити скромнијем својијем књижевнијем - више биљешкака, него апаратом. Ја дајем колико могу, а они, који више и боље могу и знаду, љуто гријеше, што више потразивају читаша и. пр. ко је био Бемо Брђанић? је ли Вукашин убио Урош или није? је ли Вук издао на Косову Лазара или није? и т. д. ; мјесто да се наврате на ову иливу, коју сило загашиле хрвацки писци, и на којој и занази Даничић, «*дје Петар назива сам себе Павлом*, којој бесмислица ни ученак, какав је био Даничић, не потражи узрока, него са својијем „или“ по-може, као ико, хрвацкој историјској школи, да занијече српско име, не само онијем, који га се одрекоше, него и онијем, који га се не ће да одреку,

čeo je buditi uspomene srbske crkve i širiti po Hrvatskoj ime srbsko medju pravoslavnim, koji su se prije sami nazivali zbog razlike od katoličkih Hrvata vazda samo vlasti, a smatrali se Hrvati kažući i danas da hrvatski govore, i tek ovo poslednjih trideset do četrdeset godina nakon ustanka srbskoga, i odkako je Mušicki zavladičio (se) u Karlovcu i Vukova nauka o Srbstvu stala se širiti po naših krajevih, počeše se lučiti od svojih suplemenika rimske vjere, nazivajući se pojedinci izmedju njih Srbi. U Plaškom osnovao je Mušicki — centralnu školu za 40 djaka, gdje se je ponajviše učio slaveno - srbski jezik i cirilica, koja je bila prije Mušiekoga u Hrvatskoj tako zaboravljena, da su isti prote svoje izvješćaje podnosili konsistoriju latinicom, nazivajući cirilicu vlaškim pismom¹. Lopatić je mnogo pisao, a služio se arhivama zagrebačkom, žubļanskom, gradачkom, bечком i многијем приватнијем. Не налазим у ниједној каснијој његовој радњи, да је опорекао приведену тврђиу о постанку Срп-

1 - R. Lopatić: Karlovačke poviest i mjestopis grada i okolice. U Zagrebu 1879. Nakladom Matice Hrvatske. Стр. 168. и 169.

етва у јарњој Хрвацкој, под којом је он, без сумње, разумијевао Горњу Крајину, која и сачињава собом данашње Владичанство Горњо - Карловачко.² Да је Лопашић на кривом путу са својим тврђењем, покушају доказати; али одмах нагласујем, да он за своје тврђење није имао никаква доказа. Тврђење је његово пуста жеља, којом у његове дане дисаше и писаше писмено хрвацко друштво. Та и такова жеља довела је Лопашића у опрјеку са истином. Не знам ко ће вјеровати, да ономе, који преврташе по толикијем архива- ма, не бијаше добро познато, да је српско име унесено у Хрвацку, не пропагандом, него самијем тијем српскијем наро- дом! И он сам каже да знаде за Србе, који доселише у Жумберак, којима цар австријски Фердинанд даје год. 1538. по- властицу, у којој се (писаној латинскијем језиком) *ти досељеници називљу изрично Срби.*³ То нијесу „појединци између њих“ него сви Срби.

² Не ћу спомињати досељеног српског народа под именом „Vlaha“, за које име се хватају хрвацки историци, да нам пореку српско име и поријекло; навешћу доказе, у којима се истиче српско име код туђинаца и нае — за овај српски народ у „горњој Хрвацкој“.

Никола Иштванфије знаде, да је већ вод. 1596. сраски народ међу Купом и јадранскијем морем.⁴ Личани из турске Ли-ке још шаљу у Баг своје повјеренике Николу Драшковића и Тому Милчића, год. 1609. да преговарају ради иселења испод Турака и они доносе собом писмо „српски пи-сано“.⁵

На молбу патријарха Арсенија цар Леонолд I. издаје 4. марта 1695. повластицу (у којој Арсенија назива архијепископом Срба — Servianorum, а народ подвлаштен Арсенију назива српскијем — Populum Servianam), у којој између оссталога потврђује патријарху право постављања владика, те подједно потврђује владике, које је поставио патријарх „по одређенијем окружјима, у којијем се . . населило и смјестило у довољном броју

3 R. Lopatić: Karlovac, 142. — R. Lopatić: Spomenici hrvatske Krajine I., листина V., стр. 5. и 6, („Kralj Ferdinand подјелјује kapetanom i doseljenikom Srbum и Žumberku povlasti“ — даје сам Лопашић наслов тој латинској листини у својој књизи!). — Грбић: Карловачко Владичанство I., 24, и 25.

4 (Др) В(асилије) Ђ(ерић): О српском имену по западнијем крајевима нашега народа, стр. 26; српни и стр. 25, Thracibus sive Seretanis,

5 Исти 26.

породица рашкога или српскога народа — Rasciani seu Serviani Populi.“ Међу потврђенијем владикама је и Стефан Методијац „Carolostadiensis et Zrinopoliensis“, — дакле, свакако, најмјеродавнији државни фактор свједочи, да се је у љорњу Хвајцу насељило и смјестило у добољном броју српскога народа прије 1695. године, да је карловачко-зринопольско Владичанство једно окружење — districtus —, чије је насељен српски народ.⁶ Не помаже храчкијем историчарима жмирити пред овим фактом!

Гласовити због мржије на Право-

6 Гробић: Карл. Влад. I., 237. — 240. — Ваничек-Шимић: Историја војн. крајине, II. Сад 1880. 319. — 323. (И за непуну стотину година кашње у (данашњег опсега) горњо-карловачком владичанству бијаше преко 150,000 Срба (Гробић I, 105. и 112.); данас је (православнијех) Срба на том простору „горње Хвајце“ преко 333,000 душа (правни Шематизам митрополије карловачке за год. 1900.: стр. 249.); са преје-рењем (сад већ и одрођенијем), који ипак српски говоре (језик називају храчкијем), имаде их око пола милијона.); Јован Ђорђевић: радња благовештенског сабора нарочитског у Ср. Карл. 1861. стр. 205.-206. (*Servianorum graeci ritus archie-piscopus* стр. 200, *archiepiscopus et populum sergianum* стр. 201, *archiepiscopus sergianus* стр. 201... per assignatos sibi districtus - in quibus videlicet competente

славље далматински осорски бискуп Караман године 1744. спомиње, како је још Кардинал Колонић искао од пропаганде да се постави у „Хрвацкој српски владика католичке вјере“⁷ наравно, да се лакше православни Срби преведу у римо-католицизам. Исти Караман као архибискуп задарски каже у једном свом извјештају о православнијем Србима у Далмацији, да су Срби насељени у сјеверној Далмацији „све до планине (Велебита), која их раставља од австриских Срба“ — (fino alla montagna, che li divide dai Serviani austriaci).⁸

Године 1791. илирска дворска канцеларија пише карловачком владици о коности по државу досељавања српских поданика (Einwanderung der Serbischen Unterthanen).⁹

Да се православни овамо нијесу „smatrali — Hrvati“ и да се нијесу називали „vazda samo vlasti“, изнијећемо довољно доказа.

Године 1718. тужи се костајничко-

rasciani seu serviani populi стр. 202.

7 Берић: О при им., 28.

8 Исти, 29.

9 (Исти, 30.

лички владика пред српскијем посланицима у Даљу на римокатоличке попове у свом владичанству, што и од *Срба-* („*Serben*“) православних узимљу десетину.¹⁰

Између књига, што их је из Русије донио игуман гомирски Теофил Алексић, (путовао у Русију 1754. и 1761.) под руком ми је „Евангелије учителноје воскресиоје“, које је купио од поменутог игумана парох дивоселски „кир Јован Вујиновић“, као што је то све написано на реченој књизи. До године 1788. књига је била у Дивоселу, а те је године прекуни за цркву ширококуљску поп Пантелије Милеуснић. На тој књизи у Дивоселу написано је још ово: „Престависја Павел Ненадовић православниј архијепископ *нашејо славено сербскајо народа* митрополит на љето 1768. мца авгуаста 15. ден. Буди јему вјечни покој“. Писац тога записа знаде врло добро да је народ, којега је и он члан, српски народ. Оно „*славено српског*“ као да нам јасно каже, е је тај народ српски онај, који се држи вјере православне, словенске књиге и богослу-

жења. А то би био и доказ, да је писац тога записа у Дивоселу на почетку друге половине XVIII. вијека знао и за *ненасловено* српски народ. Мени није познато (на овој осами), како српски писци тумаче то „славено“ пред „српски“, а ја бих имао доста разлога, да то „славено“ узимљем као опреку према „неславено“, а ипак је српско. Разлика у цркви створила је и ту преграду. —

Године 1772. написао је дебелобрчки парох Стојан Шобат катихизис, који почиње с питањем: *ко си ти?* и одговором: *ја јесам човјек, Србин, Христјанин;* мало за тијем питање је: *ио чему зовеш се Србин?* са одговором: *зовем се по роду и слову илици језику оних људи, од којих произходим и који се именују Срби.¹¹*

Како ли га пред овијем опћијем ученијем српске омладине у XVIII. вијеку у

11 Грбић: Карл. Влад. П., 220. (Шобат је кашње био протоноп коренички, протонопствта се одрекао — вели Грбић — 30. јуна 1816. (II., 222.); конзисторијално решење, којим је „протопрезвитер Стојан Шобат високија ради старости својеја“ на своју молбу решен службе, датирало је 1. септембра 1816. (Моје биљешке).

прашину пада тврђење, ничим не доказано, хрвацког писца!

Владика горњо - карловачки Јован Јовановић 20. фебруара 1784. године поучава паству своју, међу којом у посланици својој говори и „мужественима и храбрима војницима славено - срискима“ владичанства свога.¹²

Године 1788. одвео је австриски капетан Филип Вукасовић у Црну Гору 200 Личана и 200 Оточава. Међу њима се спомињу неки официри и по имену: Павелић, Вукасовић, Маројевић, Мартин Ковачевић, а пратио их је и римокатолички свештеник Личанин Јосиф Крмпотић који је о овом походу у Црну Гору спјевао пјесму у славу Филипа Вукасовића. У тој пјесми Крмпотић зове све војнике без разлике вјере Србима. Ево што каже:

„Pred njima je plemić od starine.

Vukasović od ličke krajine.

Ostali su roda viteškoga

Pravi Srbi pravo slave Boga“.

За тијем каже:

12 Гробић: Карл. Влад. III., 47.

„Nije li *Srbijin* Kraljeviću Marko
Od kog srpski znade pjevat svatko?“ . .
„Dvi hiljade jur imade ljetah
Odkad *Srbijin* slavom puni svieta“.¹³

Додуше Смиčiklas пише, да је с Вукасовићем отишло у Црну Гору, „четири стотине Hrvata“.¹⁴ Да ли ти Личани бијаху Хрвати или „прави Срби“, позванији је да пресуди савременик саучесник и санајорник тијех војника, него ли данашњи професор загрепског свеучилишта (професор гимназије кад је писао Ров. Hrv.). Крмпотић јасно каже, да онијех четири стотине војника из Лике и Гацке бијаху, „рода витешкога—прави Срби“, и кад он то каже за своје другове, истина је, да је године 1788. било у „горњој Хрвацкој“ бар толико Срба, да их се је могло послати и у Црну Гору која стотина, било их је прилично прије Мушицкога, Вука, Караджорђа и Милоша. Крмпотић својим свједочанством из XVII. вијека жигоше не-

13 Ђерић: О срп. им. 30.

14 Smičiklas: Poviest hrvatska, po vrelijih napisao dio drugi, od god. 1526.—1848. U Zagrebu 1879. naklada Matica Hrvatske. Стр: 365.

истинито писање хрвацког историчара у нашијем данима.¹⁵

Владика Димовић (горњо-карловачки 1786.—1796.) јавља свештенству свог владичанства године 1792. за смрт цара Леополда II. и између осталога пише, како је своме нашљеднику „при смртм цар Леополд II. род наш Сербски препоручил“.¹⁶

Године 1794. наштампао је Личанин Викентиј Љуштина у Бечу талијанску граматику, и на 48-ој страни каже: да наш „илирически или обиче сербски назвати

¹⁵ Како се истина хотимично затријава и читалачки свијет обманује, нека послужи за доказ и један најновији примјер. Неки *Fr.* у подлиску загренескијех *Narod. Nov.* бр. 218. од 23. септембра 1902. под насловом: „*Život i književni rad Jose Krmopotića*“ (као „*književni prikaz*“ расправе Дра. К. Драганића о Крмнотићу у Јагићеву *Archiv*-у, књизи *XXIV.*) написао је ово: „У ономе *spjevu* (у којем су горњи стихови) protrebljava pjesnik, govoreći o Crnogorećima. i narodno ime srbsko koje — za čudo — ni u jednom predjašnjem svom spjevu ne spominje“ Наведени горе стихови, како их је у својој расправи „*O eri. imenu*“ написао Др. Ђерић, јасно сами собом свједоче, да је Крмнотић употребијео српско име „govoreći“ о војницима Ђуковићевијем а не о Црногорцима. Хја, али шошинистичка тенденција не ана него да даде истиину под истину!

¹⁶ Гробић: Кара. Влад. III., 204.

језик нема члана (као талијански).¹⁷ Ово Љуштиново „общче“ треба разумјети онако, како је и он сам разумијевао. Илирскијем називали су наш језик они, који су створили и плиреку дворску канцеларију,¹⁸ који надјеше народу нашем са својим разлога то име, али је народ сам себе — *общче* — називао Србином, свој језик српскијем. *Илирически*, каже Љуштина, како га назива туђини званично и незванично, или *общче названи*, од народа самога, *српски језик*. Љуштина Ли-чанин свједочи, да је народ српски у Лици у његово вријеме називао свој језик српскијем.

На задњем корицама с внутрашње стране једног примијерка Рађећева „Цвјетника“¹⁹ нашао сам написане ове стихове:

Добра твоја надежда,
благословен начаток,
Свјетла труда одежда
Зјелоплоден свершеток.
Дрјахље зета освјашчена,
Старост многочестна,

17 Ђерић: О срп. им., 30.

18 Slovenski svjet, 96.

19 Књига је у попа Мане Дошма у Почитељу

В иихже јест обрјашчена
Корист нам неисчетна,
Вјенче рода, *Сербска* славо!
бесмртно є имја твоје
О Раичу! свјата главо!
И птичица славуј пое.

Стихове ове је „Сочинил Дошенивић Јован“ под каменијем Велебитом, в Почитеље 1806.“ Тад му је било 25 година (рођен је 1781. у Почитељу). Године 1809. издао је у Будиму „Лирическа пјевија и јешче друга за увеселеније сад најпре на *Сербски . . .*“ Исте године изда у Будиму „Численица или наука рачуна“, за коју каже, да је „од иностраних језика на *Сербски* сабрана“²⁰ Тај знаме-

²⁰ Горње стихове ја сам год. 1889. изнио у бр. 33. загренског листа „Србобран“-а у XVIII. чланку „Прилика и неприлика“, тамо сам и више коју казао о Јовану Атанасијену Дошенивићу. О њему пише Новаковић у својој Историји Књижевности (2-го издање, 210.): „Први је, који је био поизнат са странском сувременом појесијом Јован Ат. Дошенивић Личанин, који се учио у Шадови. Њему је позната била странска појетска књижевност, стихови су му лаки и мелодични, у колико му је језик чист . . .“ Осим књиге „Лирическа пјевија“ и „Численице“ у Новаковићевој библиографији спомиње се и „Участије радостеј из должнија лубви г. Можеју Миоковићу Еписк. Карлштад. от страни Клира Личкаго“, Венеција

иhti Србии Личанин језик свој машерински назива српскијем, он се заноси за Рађићем, назива га „вијејцем рода“ свога и „српском славом“.

Све ово до сад приведено обара Лопашићево тврђење и доказује, да се је наш народ од почетка насеља у Хрвацкој називао Србим; да су га и државне власти знале као Србина и овда онда називале га правијем именом; да су га туђинци знали као Србина и називали га тако; исти великодостојници римокатоличке цркве, и ако се стараху да Православље затару, називаху ипак наш народ „без разлике вјере“ српскијем именом; римокатолик свештеник—Личанин— себе и своје другове ратије „без разлике вјере“ назива Србима; ти Срби у Хрвацкој српски су писали, језик свој називали су српскијем. А то све у времену много ранијем, него ли су дани владике Мушић-ког.

К свему овоме, што је познато до

1807.; а хрвацко (М. Н. Е.) осјечка Енциклопедија иза и за његов „Азбукопротрес“ (Будим 1809.) ако јој можемо цјеровати, јер неистинито за њега пише, да је био „жорнік“ у Липци (308—309).

сад на књизи српској и несрпској, ја ћу изнијети неколико до сад необједођањенијех докумената, који сами собом обарају свачије тврђење, као да би Српство настало у „горњој Хрвацкој“ с Мушкијем и Вуком, или послије Карађорђева и Милошева устанка.

Под руком ми је *рачун* срп. прав, црквене општине у Сењу из године 1794. На прва два листа рачун је писан грчки, на друга два пријевод је - латиницом.²¹ Под грчким потписан је својеручно латиницом тутор Атанасио Костантини и Ћирилицом својеручно тутор Стефан Сорковић. Под пријеводом оба су тутора потписана латиницом. Латиница је, колико разабрати могу, од руке поменутог Грка Костантини, који ето Ћирилице није знао. Превађач под пријеводом овако од ријечи до ријечи пише латиницом: „Prevedeno je od Greceskoga na Serbsko od slova do slova“. Ево, тутори сењске прав. српске цркве године 1794. *зналу, да се језик, на који они с грчког преведоше поменути рачуни, назива српски, премда латиницом*

21 У списима прав. срп. цркв. општ. у Сењу.

шишу и — поглисцују. Године 1794. у Приморју „горње Хрвацке“ знало се је, да писмена не дају име језику. А то нам не казује који спекулант — учењак, него обични људи, који се бавише скромнијем својијем трговачкијем послом, а не исто-ријом, етнографијом, филологијом. Тијем је драгоцјеније за нас то њихово свједочанство. И ко ће њима порећи, да не зна доше правог имена језику, којијем говорише они и њихови другови у црквеној општини!?

У Сењу ћемо наћи још драгоцјенијех докумената, који сви скупа говоре о српском имену на обалама хрвацког Приморја. Него ни сама континентална Лика није без такијех писанијех докумената. Ево их неколико:

„Како год что во общче заради нашего благочестија недораслих дјетеј наук, тако и за содржаније наших Славено-сербских школ да би по примјеру прочих народов что либо и ми процвјети могли . . . “ иочиње писмо лички прото Јован Милојевић свештенству личком 9. марта 1805. Из тог писма сазнајемо, да је прав. српско личко свештенство имало

састанак у Почитељу 20. августа 1804. „в призрениј установленија школи“, као и то, да је та школа отворена у Врећцу марта 1805. — „во Вребије школа јешче 5-ти сего (марта 1805.) начало своје воспријала јест“. ²² — Владика Видак 14. фебруара 1805. потврђује „условије“, по којем лички свештеници „по њечто на содржаније Славено-сербскија во Вребије завестија имушчија школи прилагати објешчаша . . . со похвалоју“ ²³.

„Совјешчаније наше в призрениј в Медије завестија имушчија Славено-сербскија школи . . .“ почине друго једно писмо истог проте истом свештенству 9. јула 1806. године. ²⁴ Епархијска конзијсторија плашчанска 11. Јуна 1806. пише против Јовану врло ласкаво писмо: „Не текмо да условије подручнаго вам свјаштенства, в призрениј славено - сербски-

22 Циркуларни протокол парохије Широко-куље-ке I. (год. 1797.—1816.), стр: 130. и 131. редни број писма 87. (У свакој парохији овакови су „указни“, како су се звали некад, протоколи, и у свакоме морају бити све наредбе духовне власти. Редни број слагање се у сијем протоколима личног протопонијата, стране зависе од крунијег или сијнијег рукописа).

23 Исти црк. прэт., 131, бр. 88.

24 Исти, 151. бр. 102.

ја в Медије вовестија имушчија школи сottвореноје и от страни вашеја под 25-ти маја т. л. сјемо сообщеное, с немалоју радостију и веселијем отсјуду одобраје-тса, и капелан вребачки јереј Илија Ми-лојевић, по желанију вашему и подручна-го вам свјашченства, за учитеља предна-веденија школи, на конец сјемо предло-жени, потврђдајетеја; но јешче к тому Епархијалини сеј Консисторијум, прија-тноју должностију објазана себе бити почитајет, богоугодноје и достохвалноје на немалују драјају рода својејо ползу по-собствујушче најмјереније ваше и подру-чнаго вам свјашченства похвалити, ваз-же, да о точном настављенију принадлежа-шија јуности тшчателно бдити постарја-јетесја, и реченоје ревнителноје свјашчен-ство ваше сицевој, и сеј подобној, о bla-гоображенију рода својејо, ревности поош-чрити не иронустите препоручити“²⁵

„Все из богољубија својевољно уста-новисмо, да за содржаније Славено - серб-скија в Медије воведенија школи, јуже јешче у октомвру љ. т. началасја, и 20 дјетеј собраних имјејет, кажди парох про-

²⁵ Исти, 103, бр. 103.

топресвитејата сего на љето 5. фор, а
канелан 2 фор. отдававати хошчет...“, ²⁶
нишеproto Јован свом свештенству 11.
децембра 1807. водине.

Српско свештенство у Лици својим
радом око отварања српскијех двију шко-
ла на самом почетку XIX. вијека, свје-
дочи, да је српско име било тад живо у
народу нашем овуда. Такав прото, као
што бијаше Јован Милојевић, и таково
родољубиво и пожртвовно свештенство
за српску просвјету „драгога рода сво-
јега“, не заслужују, да им се јавно из-
рече пријекор: е су своје извјештаје сла-
ли конзисторији латиницом и ћирилицу
називали „vlaškim pismom“. Да на овој
страни „горње Хрвацке“ не бијаше таког
српског свештеника, свједочи и ова руко-
писна књига, у којој су ови податци, јер
је писана крепком руком српског правос-
лавијог свештеника а лијепом и разгови-
јетном — српском ћирилицом.

Хрвацки писац кад је већ хтјео да
окривљује владику једнога, као пропага-
тора српског имена по „горњој Хрвацкој“,
није требао за то устављати се на Mu-

^{26).} Исти, 165. бр. 115.

шицком. Владика Видак (горњо-карловачки 1801.—1806.) био му је згоднији за откривљивање. Та он је много раније стао увађати „reforme u crkvi i školi“! Године 1804. отвара он (у Плашком) Славено-србску школу, а у својем посланицима свештенству и народу пише обично: *Срби, српски народ, српски род*,²⁷ а у једној (17 новембра 1805.) уздиже вијерност „славноја српкоја народа“ владичанства свога.²⁸ Већ године 1805. (4. јануара) налаже он своме свештенству, да сваки окупши око себе по десетро дјепце, да их спрема у читању и појању. Заводи у Владичанству свом тако свуда, ето, мале српске школе, јер му је познато, да Славено-српских (већих) школа не може бити више у сваком пропорцијату по једна, највише двије.²⁹ По раду, којега нам је оставио на хартији, ово је био енергичав владика и велики усталец, да крене напријед живот народа и цркве. И ја не могу вјеровати, да је тај рад његов био Лопашићу непознат. Већ саме оне Лопашићу

²⁷ Гробић: Карл. Влад. III.; 247. — Спом. Цир. прот. 140, 141, бр. 96.

²⁸ Спом. цир. прот. 142, бр. 96.

²⁹ Исти. 132. бр. 89.

шићеве ријечи, како је „*ćirilica bila prije Mušickoga u Hrvatskoj tako zaboravljena, da su isti prote svoje izvješćaje podnosili konsistoriju latinicom*“³⁰, дају ми повода да кажем, е је овај хрвацки писац морао знати и за Видаков рад као и за Мушићев. О ћирилици готово то исто од ријечи до ријечи каже и Видак у поменутом већ писму на свештенство од 4. јануара 1805. Он ту константује, како језик наш и књижевност наша се „*у овој епархији његово коначноме паду клони . . .*“ већ и по томе је дотле дошло, да већи дио свештенства не писменима свога материњега језика, него латинским или како овдје зову хрватским, друг другу писати, а осим тога и *самоме овоме час-консисторијуму своје извјештаје шијем хр-ватскијем писменима . . . подносити не сти-ди се*“³⁰. Онај навод Лопашићев потврђујем ја ријечима Видаковијем, и доводим их у везу, да је Лопашић знао за ове ријечи Видакове, а за што их није у поткрјепу свог тврђења навео, не марим испитивати, осим што и опет нагласујем,

³⁰ Исти, 133. бр. 89. — Грбић: Карл. Влад. Ш. 245, 246.

да је остао хрвацки писац дужан нам документирање у својој књизи своје тврђе — о постанку Српства у „горњој Хрвацкој“.

На ако је Лопашић знао за Видаков рад, као што ја вјерујем да јест, за што њега не окриви као пропагатора српског имена? Види се, да је њему самом, хрвацком томе писцу, и сувине смисла тврђиња, да један владика подигне читав један народ, који бројем иде у — стотине хиљада. И кратко вријеме боравка Видакова у горњој Хрвацкој одвраћати га мораје од тога. Лопашић је видио око себе српски народ, па је по ономе дисању писменог друштва хрвацкога избацити морао пред нас много јачу пропаганду „medju pravoslavnimi“, него ли је један владика. И за то му је крив Мушицки, јер бијаше не само владика, него и српски пјесник, а његов друг је један Вук Карадић са својим огромнијем радом, сувременици су њихови и Кађорђе и Милош са величанственом њиховом борбом за слободу једног дијела српскога народа. Тако јаке моменте морао је замишљети хрвацки писац да дигоше срп-

ски народ, којега је он видио пуну — горњу Хрвацку“ у своје дане. Нема сумње, богме, да су Мушкици и Вук и оба српска устанка знатно утицали на јачање и буђење српске свијести међу српском народом „горње Хрвацке“, као што нема сумње, да је туда српска свијест малаксавала и прије Мушкицкога, и да без буђења била би и малаксала. Али то још није доказ, да овај народ није донио сам собом свог народног српског имена. Ко зна, по ономе, што је на књизи, прошлост српског народа у „горњој Хрвацкој“, томе није никакво чудо, што је ћирилица почела заборављати се, него се је чудити, како се није потпуно и заборавила. Владика Видак добивао је у клирикалну школу „в чтениј и писаниј материјаго језика неискусних јунош“³¹ а владика Димовић (горњо-карловачки 1786.—1796.) тужи се митрополиту Путнику „да има доста свештеника и прота, који не умију писати“³² што је све не само пошљедица укидања српскијех школа иза владике

31 Спом. цирк. прот. 137., бр. 93.

32 Грбић: Карл. Влад. III. 228.

Јакшића, него и неучење Ћирилице у њемачкијем школама. Због тога и видимо енергичног Видака и усталачко лично српско свештенство на озбиљну раду, да српском школом подигну — српску писменост, која је пала била. Њемачке школе нијесу његовале Ћирилице као и ниједног обилежја српског народа; дошао је, ено, био земан, да не имаде ко за пијевницу стати, да ни свештеник српски, — не умједе супски писаши! Тешки дани, за иста, у животу српског народа горње Хрвацке, али шака без доказа, којег нам ослаја дужан хрвачки писац, не можемо вјеровати, да је било икад Србина свештеника — проте, који би Ћирилицу назвао „vlaškim pismom“. Да боме, да ни такав српски свештеник не би могао користити школи, која не воли српског имена у „горњој Хрвацкој“, него би само потврдио, да је у њему замрла са свијетом свијест српска и као човјеку и као свештенику.

Да су Срби писали свој језик Ћирилицом (осим ријеткијех изузетака, које несрпска школа тако спреми) дјетињарија је и доказивати, као што је дјетињарија

и тврдити, да писмо — даје име језику. Али да је морало бити Срба, па тако и српскијех свештеника, који не знаше ћирилице, него свој материњи језик писаше латиницом, није чудо никакво — ко зна оне дане прошлости наше. Него би било од интереса, кад би било на расположењу грађе, пратити у тој прошлости напредовање у српском народу горње Хрвацке имена хрвацког за језик српски, као и имена хрвацког за народ српски. Тад факт створио се пред нама: српски језик називају хрвацкијем, српски народ хрвацкијем. Али тад факат није од једном настало, није од увијек, јер се је знало некад, што је српско а што је хрвацко. Шовинизму хрвацком тад факат је послужио, да хрвацство гледа и онде, где га није. И Даничић је стао пред тијем фактом као да је од увијек, као да друкчије није могло ни бити, него оно његово: или српско или хрвацко, па да не знати ни како ти је име. А није тако. Српски је народ себе знао и звао на овој страни Србином а не Хрватом, писао је српски а не хрвацки, говорио је српски а не хрвацки. И настаје вријеме, кад

Србин у историској прошлости претрпље — пораз. Пратити тај пораз, значи знати сву прошлост овог српског народа. Ја се тога питања дотичем овдје нуздредно, јер за његово ријешење нужна је обзлатија грађа, него ли ја с њоме располажем. Владика Видак нам казује, да у његово вријеме (год. 1805.) латиницу називаху хрвацкијем писмом.³³ Често спомињани прото Милојевић у једном свом писму на свештенство личко иште, да му се „мијенија“ сеоскијех старјешина о њемачкој школи пошаљу по „формулару с литерами хорватескими“³⁴. То је било год. 1808. Та два податка свеједоче да већ почетак XIX. вијека латиницу на овој страни знаде као — хрвацко писмо. На против, под крај XVIII. вијека Срби православни у Сењу знаду још, да се српски језик може писати и латиницом; а још прије римокатолички свештеник Личанин, Јосип Крмпотић, знаде, да римокатоличка вјера није скинула и његовијех ратнијех другова српског имена. Њемачка школа затворила је врата и Ћирилици и — срп-

³³ Види епирјед страну 23.

³⁴ Спом. цирк. прот., 182., бр. 126.

ском језику, она његује готицу с њемачким језиком и латиницу с хрватским језиком! Готица — њемачко писмо, латиница — хрвацко писмо; готицом штампана књига — њемачка, латиницом — хрвацка. С језика српскога, који је штампан латиницом, тијем хрвацким писменима, и назван језиком хрвацкијем, предлазило је хрвацко име и на српски народ. Сва сила српскога народа, који је оставио вјеру православну и примио римокатолицизам, врло је лако примила хрвацко име и за језик свој материњи и за име народно. Вијек XIX. биће да је главни виновник пред нашијем судом, што је хрвацко име заплело у српски народ и за језик српски и за име народно, заплело више, него ли се замисљети може. А у том вијеку као да пресудну одиграше Французи на штету српску. По писању хрвацких писаца, Французи за своје кратке владе у горњој Хрвацкој полагали су у борби својој са Австријом много на Хрвате, те је разумљиво, да им погодују што се више могло. „U krajini hrvatskoj već davna nije bilo ime hrvatsko tako čuveno kao pod Francezima“—признаје сам хр-

вацки писац, па каже даље, да су, „ро *vijšoj zapovjedi*“ краишке пуковније прозване мјесто илирским хрвацијем (regiments Croates).³⁵ Да је дуље такова Француска влада остала на овијем странама, истинा, не би српског имена нестало, али би још више хрвачко име завладало међу Србима у „горњој Хрвацкој“. Те ако је за австројске управе прије Француза морало и могло бити српског свештеника, који није знао писати Ћирилицом, за Француске је управе сједио на столици Јакшићевој човјек, коме лако могаше поднијети, да помаже похрваћивање свога српскога народа. Једну своју посланилу почима овако: „*Mojej, Божијеју милостију православни Епископ карловачки итд. г. г. официром и солдатом храбрим јунаком хорватаским итд.*“³⁶ Тај човјек је знао какав

35). R. Lopatić: Karlovac 90. и 91.

36). Спом. црк.прот., 271., бр. 172. У тој истој посланици, од 28 јуна 1812. владика Мијоковић између осталога вели, да „регуламент солдачки ишта друго није него изјаснене Божије воље! То је онај владика, који је год 1818. на позив загребачког „генера-команде“ дао превести синодални катехизис на „хорватски језик“ т. ј. латиницом, па да га иста генера-команда“ штампа о свом трошку и раздијели српској дјеци у њемачкијем школама.“

вјетар дува код француске управе, његово владичанство је у француској хрвацкој регименти, па и он жури са посланицом „јунаком и витезовом хорватским“. Па и тај, ето, човјек, како је познат био, да је врло лако окретао кабаницу по вјетру, не можемо рећи, да је под онијем „јунаком и витезовом хорватским“ разумијевао хрвачки народ а паству своју. Остацио нам је и за то доказа. У посланици својој 15. октобра 1821. загријева народ владичанства свога за „богословску школу“ у Плашком, па ту се читају и ове реченице: „Кад би сам мислити могао, да има који Србин Богохраниме Епархије моје, који би се о ползи и потреби Богословске школе сумњао итд.“, па рачуна на материјалну потпору народа за школу, коју потпору ако добије, вели „савршено надати се могу бити ће на скоро дика и слава славнога српскога рода и хорватске крајине. При овом дјелу — наставља да-

Митрополит Стратимировић спријечио је својом егријом ту бруку (Грбић: Карл. Влад. III., 333 и 334.): И тај чојек за вријеме француске управе био је самосталан на челу цркве - српске као „Православни Епископ Милитарне и Цивилне Кроације“ (Сп. цирк. прот. 277, бр 177

ље — не ради се за љето за два, него ако Бог свеблаги труде наше блгослови, за цијело пошомство, лок је под имена и народа српскога.“ Даље вели: „Би ли, дакле, могао који Србин христијанином назвати се, који не би и по смрти себи свијеће кроз ово ужегао . . . , вели наша српска пословица: ако нећемо никад ништа почети ништа нећемо ни имати . . .“³⁷

Мијоковић је непосредни предшасник Мушицкијев. Остављам митроносне и свештене свједоке српског имена у „горњој Хрвацкој“, дај да видимо, каквијем духом лише српски трговац у каменом Сењу, негдашњем гнијезду ускочкоме.

При руци ми је позив³⁸ „общчества“ сејскога из године 1807. за купљење прилога, да могу „близу цркве један дом од другога закона, ако возможни буду, од себе не пропустити“. Ево тога позива, у којем подвлачим нека мјеста:

„Возлублена братијо во Христје рода српскаго, здравствуите о Господје!

От толико лета запуштени и разо-

37. Цирк. Прот. парох. Широко-куљске II. (од год. 1716.— 1830.), 53.—56., бр. 51.

38. У списима срп. пр. цркв. општ. у Сењу.

рени храм нашега восточнаго исповеда-
нија во граду всему долу показанаго,
кои каже се о(л) другаго закона луди,
да е преће била у нашему восточному
исповеданију, и био ест храм сватаго
Павана, кои и данас зову црква светаго
Ивана. *Ми овде посве малена числа от*
рода србскаю наодимо се. Али ипак гледа-
јући о(л) толиког дугог времена сви-
тују матер црков нашу у такому сталежу,
да су у ионзи животину клали и продавали,
ми гледајући таково стане, непрестано
о(л) срца уздисали, али помоћи и не било
до овога времена, копе благодаримо все-
вишнему Творцу, да утиеха такова забла-
се, да не до тога дошло, на лицитиране
изашло. И ми како епитропи сватпа ма-
тере со *овдашњем обичајем рода срб-
скаю*, колико вине мого од нашега мало-
га имутка, по возможности ни едан не
одстушио, него со усрднем дарово на ови
о(л) толико лета порушени храм *данас*
опет код рода србскаю, со изволнем бо-
жијем у руке дошо, за кога несмо дали
форинти 2053 са строшком. Ако благост

божиа дозволи, будет скоро обновити се. Него поште иедина препона наоди се, да код сего храма свиатаго близу цркве иедан дом од другога закона, ако возможни будемо, од себе не пропустити, које намерение имамо, шта су нам најпотребнија, дом за свештенника, и к тому за воспитание дијеце нашег хришћоименината рода, у состојне науки произвести, које познато нест, да у целому регентству школа од ижеја пезика не наоди се. Али ми данас таковаго намеренна возможније писмо учпинти. За то приодимо братијам од рода србскају милостију просити во обште да би вами возомоћествовали по возможности, да би таковој вознамереное дијело науки произвести могли. Ако ми вами возблагодарити не будемо, то всевишњи Творац ваш сторицају взаим воздати хошчет, да учпнимо по возможности по реченому Причти глави 3 стих 9. говори: чти Гда о(д) твои праведних трудов, и началствуй нему од твоих плодов и правди, в којеи милостији зауфани песмо да нас презрети не будут нашего сего прошенија.

Од общества нашего у Сењу на 29.

Марца лета 1807. (Печат округао у грчком језику с годином 1790. са сликом успенија пресв. Богородице). Всех благ желателие, Иованн Теодоровић епитроп црковни со свјем братством³⁹.

Под овијем пише, да су на другом листу они, који „од нашег малог гори реченога общества будут чои по возможности“ приложити. Згријешио бих, чини ми се, кад не би изнис имена врснијех тијех приложника са њиховијем прилозима, и ако не спада то у ову расправицу. Ово су: Стефан Сорковић 500 фор., Димитрије Ристивојевић 500 фор., Сава Скенчић 250 фор., Теодор Милеуски 250 фор., Јово Теодоровић 200 фор., Стефан Рашевић 150 фор., Стефан Ризнић 150 фор., Драго Теодоровић 50 фор., Георгије и Петар Теодоровић 100 фор., Браћа Кирковићи Јово и Димитрије 50 фор., Никола Паликућа и Стеван 15 фор., Томо Милиновић 20 фор., Simon Paulovich 5. фор., Јован Борота 5. фор.,

³⁹ Хтјео сам вијерно пренијети са свијем грешкама језика и правописа сва *позив*, али наша још млада штампарија нема довољно цркено-словенске Ћирилице.

Никола Селаковић 20 фор. — Првијех седам потписала је пета рука, која је и сав *позив* писала (али то не значи, да су били неписмени) а остали се својеручно потписаше. *Позив* и потписи Ћиприлићом су, осим једнога потписа, који је латиницом. *Позив* је писан крупнијем словима, крепком руком, разговијетно. Подвученијем рујечима у њему не треба коментара, оне саме собом и говоре и — доказују.

Мане Грбић у својој првој књизи⁴⁰ о сењској српској црквеној општини износи нам врло мало. Посвећује јој само седамнаест врста. Није имао вада података у плашчанској архиви. Ја сам у прилици да тијех података више имадем, по којима би се дала уватити прошлост српске те црквене општине свестраније. Него овдје неке тијех података износим само, као доказ српског имена за оне људе, који сачињаваху ту црквену општину.

*Штатут*⁴¹ српске прав. црквене

⁴⁰ Карл. Влад. I., 150 и 151.

⁴¹ У списима срп. прав. цркв. општ. у Сену.

општине један је на њемачком језику а други на српском. На њемачком стоји записано, да је пријевод с талијанског, којега нема ни међу општинским црквеним списима сад, а српски је из много каснијег времена (године 1848.). Глава њемачког *штатута* гласи: *Statuten der in der Stadt und Freyhaven Zengg im Jahre 1784 begonnenen Slavisch-serbischen Nation und ihrer nunmehr beabsichtigten Bruderschaft.* У српскоме глава је: Правила установљена *народу и братству српском источно-православној вјерозакона* у слободном краљевском граду и слободном пристаништу Сењу. Чланак први њемачког гласи: *Alle Individuen der eigentlichen Slavisch-serbischen Nation, welche sich Glaubenslehre und zum Ritus der orientalischen Kirche bekennen, haben den rechtmässigen politisch-oekonomischen National-Koerper der Bruderschaft auszumachen, und sollen in ein Buch, betitelt die Tabelle der Slavisch-serbischen National-Bruderschaft eingeschrieben werden* итд. . . . У Српском тај први чланак гласи: *Сва лица народа својствено српској, исповиједајућа догмате и закон цркве источно-православне, разумијеват ће се тијело зако-*

нито народње-грађанско и домоправеће економично братство, која лица буду се записивати у једној књизи названој записник братства *народа српског у Сењу*. итд.

„Протокол⁴² од цркве сењске . . . марта 1. 1790. по нашему“ преведен је с грчког, на крају пријевода пише преводилац: „Ово је копија, што смо прени- сали с грческога језика на српски из либра (књиге) Косте Поповића итд.“, а преписато маја 8. по нашему лета 1821.“

Сењски ови документи јасно говоре.

И све што до сад изнијесмо доказује, да није Српство у горњој Хрвацкој дјело какве пропаганде. На против, рећи морам другу истину, да је нијекање Српства у Хрвацкој дјело пропаганде, — пропаганде, којој је послужило и перо Радослава Лопашића као и књижевно друштво „Матица Хрвацка“. Хоће ли ко имати смјелости, да тврди, да су један Иштванфије, један Кардинал Колонић, један бискуп и надбискуп Караман, и њима сродни по тежњама и раду, служили у Хргацкој — пропаганди српској?

42 У списима пр. цркв. општ. у Сењу.

Споменићу још једног Несрбина, који је Србе нашао у Лопатићевој „горњој“, Хрвацкој, као за пакост оипјем, који их вијечу. Име тога писца — ако га смијем писцем назвати — једва да је икад споменуо иједан српски или хрвачки писац. Тада Несрбин Нијемац је, ја незнам је ли икад пишта више писао осим књижице, коју имадем. Наслова⁴³ је велика а у свemu имаде само 36 страна. Кад је и где штампана, на књижици није забиљежено. Тада Нијемац путује г. 1826. преко Граца, Љубљане, Треста, Ријеке, па од туда „über die vortreffliche *Louisen-Bergstrasse* wo auf mehreren Punkten von den Galgen an Keten afgehängte *Servianer-Räuber* klappernd dem Reisenden einen graülichen Anblick darbothen“⁴⁴ путује у Карловац и даље куд је одумио. Истина. тада странац

43 *Skizzen aus meinem Leben und meinen sämmtlichen Reisen nach Italien, Madeira, Brasilien, Portugal, Kroatien, Ungarn, Siebenbürgen, die Wallachia, Moldau, Bukowina dann durch Oberösterreich, Salzburg, Tirol nach Bayern, die Schweiz, benden Hessen, Preussen Böhmen, Schlesien und Mähren, zugleich Wegweiser durch diese Länder* итд. итд. F. I. Frühbeck.

44. Исти. 13.

налази око Лујзинске цесте Србе на вјешалима јед. 1826., ама, кад их је за вјешала било, без сумње их је било и по онијем селима недалеко те цесте, где их је и данас живијех. Да је Срба било крај Лујзинске цесте много и много раније, него ли би то хтјeo Лопашић, свјеточни манастир Гомирје осим свега другог. Калуђери гомирски путују у Русију године 1754. и опет године 1761. У путном листу, којега им издаше руске власти у име царице Јелисавете у Москви 28. фебруара 1854. пише између остalogа, како су „носноци овога листа . . . игуман Теофил и . . . јеромонах Георгије и онда монах Стефан и слуга Јован Врлићић, Србин . . . отицштени из наше руске царевине“⁴⁵ итд. Године 1761. иде у Русију исти игуман Теофил, јеромонах Симеон Тркуља, родом из Мекињара, а слуга им је био *Сербенин (Natione Serbensem)* Никола Иванов.⁴⁶

„Горња“ Хрватска под крај XVI. вијека већ је пуна српскога народа, где

45 Грбић; Карл. Влад. I. 184.

46 Исти, 184.

издржава силне нападаје на вјеру православну и на српско име, као и на посјед гдје је насељено, да буде „на страшном мјесту“, гдје се ником другом није рачило. Год. 1764. силом крећу Србе од каролинске цесте⁴⁷ са земаља, које они стеконије крви својом у одбијању османске буџице. Гонише Србе и кинише и у XVI. као и у XVII. и XVIII. вијеку (да даље не идемо) и због тога, да направе мјеста „Пемцима, Крањцима, Штаерцима и бог зна каковим још другим народима“, како писаше патријарх Рајачић (1862) загребачком сабору.⁴⁸ Вијек XIX. изнио је читаву једну школу, која нијече народно име српскоме народу у Хрвацкој. Вриједан ћак те школе бијаше Радослав Лопашић, чије тврђење о постанку српског народа у „Горњој Хрвацкој“, мислим да сам разорио са свијетом. Оно, из даљине од куд могао би ми предбацити који Србин: шта то треба? Срби су ту, шта треба доказивати да су ту? Ама ја ћу томе брату рећи: Ми знамо овдје колико је тешко издржавати овакова тврђења

47 Исти 41.

48. Исти. 41

као што је Лопашњево, и велим јон-
зeman је така тврђења озбиљно узима-
ти и с наше стране, па шовинизму,
који се завија у историјску науку, сврта-
ти рогове — истином.

Најпослије, хрвацки писац доводи
ме у неприлику с једном својом ријечи
да не знам: да ли је он хтјeo знати, да
су Срби у горњој Хрвацкој били и име-
ном Срби, па се до Мушкицкога похр-
ватили; или је хтјeo тврдити, да нијесу
били Срби, него мх је Мушкиц (с Вуком
и српскијем устаницима) ишчаурно из-
Хрвата? За Лопашња не може се рећи,
да он није знао значења ријечи *будити*,
као што се за Вјекослава Клајића, свеу-
чилишног професора, може казати, да
не зна значења ријечи *поборник*.⁴⁹
Лопашњ је знао шта значи ријеч *будити*.
И он пише, да „Došavši Mušicki u gornju
Hrvatsku . . . роћeo je *buditi* испомене

49 V. Klaić: poviest Bosne, 75, 106, 219, 228,
245, 251, 289, 307. Он поборника пише као
непријатеља и то *љутог* и *најљубљеног*. Срамота-
је учењаку, кад не зна тачно превађати с
грчког, али какова је тек срамота учењаку
не знати *своја језика!* Наше дијјете у основ-
ној школи зна у св. Бурђу *цареј поборника!*

srbske crkve“ итд. Ако је народ у горњој Хрвацкој заборавио био да је Србин и син српске цркве до Мушицког, само је тад могао Мушички *буличи* успавану народиу свијест српску и успомене у српском народу српске цркве. Али ако народ горње Хрвацке ни до Мушицког није био српски народ него хрвацки, онда се у том народу нема шта српскога будити, ту се онда једино може наметати хрвацком народу српско име — посредством српске цркве. Ако је Мушички као горњо-карловачки владика будио у народу свог владичанства какве успомене српске, доказ би био, да је тај народ и прије Мушицког био само српски народ. Тако, ето и без своје воље, намиче нам се и овај хрвацки писац као свједок, да је Српство било и прије Мушицког у горњој Хрвацкој, где га је Мушички затекао, да се ставори и издржава мучну борбу за име своје. Другијем ријечима, хрвацки писац као да утврђује, *ла је до Мушицкога српски народ у горњој Хрвацкој био похрваћен.* Једнијем дијелом то му се мора признати, али све оно, што сам изнисио у овој расправи, да је српско име, и за народ

и за језик његов, дочекало живо још
дане владике Мушицкога, побија и мисао
да би српски народ овамо био сав похр-
ваћен. Истина је, признати се мора, да
је српски народ од свог доласка у горњу
Хрвацку па не само прије Мушицког, не-
го и послије њега, *похрваћен али не*
похрваћен. И у тој борби (не истичем
начина борбе) за одржање имена српско-
га, као што се из саопштених података
јасно види, учествују и друге владике
горњо-карловачког владичанства, као и
други синови српског овог народа, ништа
мање од Мушицкога, чиме ја и не мислим
да умањавам заслуге овог митроносаца и
пјесника „Харфе шишатовачке“. И у тој
борби један дио српског народа, којега
није било могуће спасити за Српство ни
буђењим „изромена srbske crkve“, јер
је већ много раније отргнут од ње, похр-
ваћен је именом, док језик му је остао
српски, и ако под именом новијем, име-
ном хрвацкијем; и тај именом похрваћени
српски народ а римокатоличке вјере и
био је главни пионир хрвацког имена
међу осталијем српским народом горње
Хрвацке. Ту истину можемо назријети

и по радовима хрвацкијех историчара, кад их без наочара читамо. Та истиније била ни хрвачкоме писцу непозната, од ње га одвратила болест друштва, у којем је живио и радио, па као да је и њему дужност била, да ту истину колико толико затрпа. Само тако могу да разумијем, што му је излетеља из пера она реченица о *буђену* успомена српске цркве у горњој Хрвацкој, док марљиво свуда у својим радовима истиче: да овамо нијесу Срби, него Хрвати, па прије и Власи него Срби, а у тој прошлости, о којој овдје и пријеч је.

Овдје би могао да евршим. Него чини ми се згоднијем, да, као у завршетак саме расправе, изведем против писања хрвацког писца и сам народ овај спски, који не зна „штиги ни писати“, а који је потпуно извржен валовима несрпске писмености и просвјете. Шта говори сам тај народ о себи? „Не хтијући полносити тешког јарма турског, многи су се *Срби иселили из домовине праћедова својијех* на све четири стране света. Од тијех је највише прешло у Аустрију на парски позив из Беча. То су били па-

ши стари ође од којих смо ми пошкди".⁵⁰ Причању томе српског сељака из „горње Хрвацке“ не треба коментара.

* * *

Није овај народ до данас сачувао само јасан спомен на „домовину праће-дова својјех“, у његовијем устима сачуван је и многи спомени на дате мучне и тешке борбе у новој својој домовини. Један такав спомен позносим овдје онако како га уста народна казују.

Ово је: „У Широку Кулу населили су се Милеуснићи кај су протјерани Турци из Лике. Кад и' се много народило, Лауд из Бунића раснише им брезиме. Једне прозове Жужићи, Милисављевићи, Ракићи, друге Заставниковићи, Ковачи, Одановићи, друге јопе Кнежевићи, Корећи, Суџуковићи, Умиљендићи, Гвозденовићи, — и већ даде им Лауд данашња брезимена, и да се нико више не зове Милеуснић. Кад било ићи у Талију, куда ли на војску, у „напшук“, метнуло ѡуде у „глиду“, па овицир ће да прозива једног по једног

50. прича стари Илија Тртица из Црне Власти
М. Б. Кордунашу. Види: календар *Србобран*
1903., стр. 33.

кога ће већ оправити на војску. Дође ред и на неког што му од Лауда остало брезиме Гвозденовић. „Јандрија Гвозденовић!“ прозива овицир. Нико се не озивље. „Јандрија Гвозденовић!“ овицир ће јопе, и јопе нико се не озивље. Овицир ће пред „глиду,“ па пред Јандрију и онако ће овицирски затаврти па ње: за што се не озивље? А Јандрија ће овициру: „Нијесам ја Гвозденовић, ја сам Милеуснић!“ Е, није шала овициру рећи онако из „гледе“. Али је то и био Јандрија брање, а није бадаве иоспо брезиме Гвозденовић! Мој ти овицир плану намаче капурада, подматче клупу, па с Јандријом на клуну. Приши ми дваес' и пет ка едину. Јандрија с клуне па у „глиду“, а овицир прозвајопе: „Јандрије Гвозденовић!“ Јандрија ни увом. Овицир зајенио, зацрљенио ка варен рак, па јопе на клупу и отиара му вришкије јопе дваес' и пет. Тукло се то онда да Бог сачува, месаридо, па то ти. Је ли мука јест, ама је и Јандрија за Јандрију. Он с клуне па у „глиду“. Закрвавио очима зажартно чоек у образу, е само што није прекинио и плану на зло своје, ма и још

чије. Овицир од љутине шкрип зубима гризе брке, ушета се горе-доле испред „гладе“. На једном ће стати пред Јандрију и запитаће га мало мекше: за што неће да се озове? Видио овицир, да би Јандрија трећом могао и не лећи на кљуну, па ко зна, шта би се могло и излећити из тога! Јандрија ће онако зут овициру:

„Јеси чуо, господине! Месариса ме не месарио, ја нијсам Гвозденовић, ја сам Милеусенић! Није моје племе објешењачко, већ поштено и јуначко! Твоја је власт, не могу ти закрашти, да ме зовеш како 'обеш', ама, док је мени на рамену главе, вала ћу се звати и озивати онако, како су и стари моји!“

Овицир отпуну два три пут и остави Јандрију с миром, па прозиваши људе даље. И тако тај Јандрија не ће свог брезимена мијењати, па тако је и данас Милеусенића у Кули, и некијем од њији и даваје кажу Гвозденовићи, али су на писму вавијек Милеусенићи“.

То је, ето, народно називање, у којем ћеш као у огледалу сагледати тешку прошлост српског народа у овијем крајевима. Што би „плахо и лакомо“, што се је новило под бременом тешкијех иску-

шења, а у кога бијаше зора и мушки одважности, тај је, ма и сакат, дотрајао до данашњега дана као — Србин.

Колико је ово казивање народно петинито, да покушам доказати, чиме у овај мах могу.

Кнез Вук Милеуснић долази год. 1690. у Широку Кулу са 40 породица православнијех Срба и земљу заузимље па уговор.⁵¹ Год. 1746. — 1756. Лаудон је у Лици, ц ако је он „расписивао“ племе Милеуснића, могао је то само у тијем годинама. Ја би рекао да је морао бити крупнији разлог томе „расписивању“ него ли то, што се је Милеуснића „много нардило“, јер то је никакав разлог за *уништење цијелог једног племена*. У томе наас поткријепљује и онаки иротест Јандријип Осим тога народ у Широкој Кули прича из тог времена истог неке до- гађаје, које није могуће не доводити у свезу са „расписом“ племена Милеуснића. Данашњи Кнежевићи (а некадашњи Милеуснићи), из заселка широко-куљског Вукаве, причају, да је била њихова зем-

51. E. Lopašić: Spomenici Hrvatske krajine II., 415

ља, на којој су данас римокатолици Орешковићи. Ти су Орешковићи по сред Ш. Куле, земљиште је пајбоље им у свем селу, а под Вукавом Кнечевићи морадоше имати грдне муке, док направише по сред грича нешто оранице. Међу самијем тијем Орешковићима слушао сам, да су њихове куће на некадашњем земљишту неког „дјака“ Павтeliћа (које презиме биће да је био само надимак, јер у матинама не ма Нантелића), па кад остала удовица иза тога „дјака“ (а „дјак“ је црквени појац), неки Грубе Орешковић преваром прешише то земљиште на се. Ишла удовица „чак у Карловац правиће тражити, ма бадаве“ казују. Народ приповиједа, да је тај исти Грубе Орешковић помагао Лаудону „раеписивати“ Милеусниће. Као из свега закључити могу, радио се је о насељавању римокатолика у Широку Кулу а на посјед Милеуснића. То је тај крупнији разлог, због чега је требало унишити племе Милеуснића („и већ нико да се не зове Милеуснић“), тијем да прешане важити и уговор тога племена, спасјом којега је било земљиште његово.

Да је било насиљног одузимања земљишта у Лици, није моје пуко нагађање. Туже се Личани год. 1709. на коморског управитеља, „да им чини „велике неправде“ и „к тому, што је теже и супрот свим законом отимље по својој вољи једному земље тер даје другому, и назоцет од овога их узме и третому их да ,те им је дошло да скину са себе таку управу „готови прво у Туркеали под Латине поскакати.“⁵² Ту тужбу потписује и кнез Богдан (Милеусин) од Широке Куле. Године 1712. у Лици је повјеренство које ће „земље раздијелити међу житеље с обзиром на њихове војне службе и број обитељских чланова“.⁵³ А то је и опет отмица земље од једнога, којега хоћеш и давање другоме, којему хоћеш. Да је то истина била, казује нам и хрвачки писац на истом мјесту, јер да је то „био мучан посао, а тешко је било одузимати земље што их већ поједина села и обите

52 R. Lopatić: Dva hrvatska junaka, Zagreb 1888., стр: 96. и 97.

53 Истив, 99.

љи у власти имаху.⁵⁴ За исто доба то, казује нам и један српски писац, као је Марко Месић у Лици по воли својој одузимао боље земље Србима и давао их Несрбима.⁵⁵ (Месић је био у новјеренству, којега спомињемо горе год. 1712.) С годином 1746, и принц је Хилдбургхаузен са својом организацијом (или реорганизацијом) Крајине и на овој страни, те и он веже земљиште за војничку службу, што и онет није никнаг друго, него отмица земље „законом“ у руци, а пружено широко поље злоупотребама и неправдама, чemu је само могао да буле извржен Срби — у оно вријеме вјерске и народносне нетрпељивости, познато нам у неколико и на књизи. За то вријеме вежу и уста народна „расние“ илемена Милеуенића у Широкој Кули, јер са Хилдбургхаузеном долази и Лаудон на ове стране. И нема сумње, Милеуенићи и овог пута живо бране своје право, као што га је бранно год. 1709, и кнез Богдан

54 Пети, 99.

55 Грбић: Карл. Ваад, I, 248.

И то живо и упорно опирање власти, каквога је била крајишка, и навлачи „распне“ на племе Милеуснића, што је значило: уништење презимена. — Матице прав. српске парохије ширококулљске, које почињу є год. 1788. пуне су већ „Лаудовијех брезимена“: Ракић, Дмитровић, Суџуковић, Одановић, Милисављевић, Зечевић, Заставниковић, Ловрић, Ковач, Кораћ, Умиљендић, Чубрић, Кнежевић, Радмановић, Човић, Жужић, Јоветић, Гвозденовић, која пошљедња два данас су надимци неколиких кућа Милеуснића. По томе: сви задржаше „Лаудова брезимена“, само Јоветићи и Гвозденовићи окренуше се онет звати Милеуснићи. Причaju сви, да су прије се звали Милеуснићи а године још 1821. у матицу умрлијех забиљежен је један под оба „брезимена“ овако: „Симеон Ловрић илти Милеуснић.“ Парох ширококулљски Симеон Милеуснић (умро врло стар год. 1816.) потписивао се је некад Милеуснић, некад Жужић. У устима народнијем и данас је познат под именом поп „Цуца“, што је данашње па нијему племе Жужића. И сва племена, ко-

ја бијаху некад Милеуснићи, славе једно прено име—св. Николу. Гвозденовића као „брзимена“ у матицама не стаје са годином 1827. Које је године дододио се онај Јандријин протест, да прими 50 батина за то, што се је поносио својим племенскијем именем, ја могу само на-
гађати. Јандрија, за којега привезују тај протест, умро је 20. фебруара 1824. године — као Милеуснић.

Историјска критика да има прибрана оваковог народног казивања, ве би га одбацила, него би га пречистила, и тад би дивно стајала такова збирка народног казивања уза писане споменике из прошлости српске. Поузданије би историчар оцјењивао многе логађаје и освјетљавао оне дане прошлости наше, за које ма због каквог узрока — нема довољно писанијех података.

* * *

Хтјео сам да докажем, да је Србство у „горњој Хрвацкој“ много ранијег датума, него што су времена рада Мушницког и Вука, Карађорђа и Милоша,

Изнио сам ове документе — отприје зна-
не и до сад незнане па књизи српској,
у којима само српско име најјасније
доказује давнији настанак Српства у
„горњој Храцкој“, него ли би то хтјео,
својом, ничим не поткријепљеном, тврд-
њом, Р. Лопашић.

